Forfatter: Goldschmidt, M. A.

Titel: Noveller og andre fortællinger

Citation: Goldschmidt, M. A.: ”Noveller og andre fortællinger”, i Goldschmidt, M. A.: *Noveller og andre fortællinger*, udg. af Thomas Bredsdorff , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 321. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-goldschmidt02t-shoot-idm140068784086080.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Noveller og andre fortællinger

Den Vægelsindede paa Graahede

Efter selvstændig bogudgave med denne titel, 1867. 2. opl. samme år, uændret optryk.

»Modellen var den musikalske og omsværmede Kirsten Graa, som efter at have haft en hel række bejlere var blevet gift 1861 i Thorning med gårdmandssønnen Jens Uhrmager,« mener Mogens Brøndsted (i *Goldschmidts Fortællekunst*, 1967, s. 312 med kildehenvisning). Tage Kaarsted opterer for en Hanne Christensen som model (i *Godt klaret, Sofie!, 12 historiske fortællinger*, u.st. 1993, kapitlet »Når bønder elsker«, s. 102-112). Denne kvinde blev gift med en bonde, dernæst forelsket i naboen, der var skolelærer, forlod mand og børn til fordel for skolelæreren, men flyttede siden tilbage til bonden. Tage Kaarsted kommenterer: »Hvilket vægelsind. Og »Den Vægelsindede paa Graahede« er just titlen på M.A. Goldschmidts roman fra 1867,« (s. 110). Ud over erotisk antændelighed anfører han ikke andre ligheder mellem »modellen«s historie og romanen end at skolelæreren, der får Hanne, hedder Stoye ligesom den skuespiller der ikke får Karen. Så er der bedre overensstemmelse mellem Hanne Christensens historie og en Goldschmidt beretter på seks linier i *En Hedereise i Viborg-Egnen*, en rejseberetning fra samme år, citeret hos Kaarsted s. 110.

Om sin egen opfattelse af modellers betydning for hans fortællekunst, altså om »hvorledes Noveller blive til i en Forfatters Hjerne«, har Goldschmidt udtalt sig principielt i anledning af *Avrohmche Nattergal*, se indledningen til noter til denne novelle nedenfor.

78

Thorning: ca. 25 km s. for Viborg. De fleste af de øvrige nævnte lokaliteter findes på denne egn. - *Svend Grathes Capel*: Grathe Hede s. f. Viborg er opkaldt efter kong Svend d. 3. Grathe, der blev dræbt her 1157 efter sit nederlag til Valdemar den Store. På stedet hvor han faldt blev opført et (senere nedrevet) kapel. - *Alen*: 63 cm. - *Vaaningshuset*: stuehuset, den del af en gård, der bruges til bolig.

79

Mark: se n.t.s.22.
322

80

Kongeslagsdiget: Kong Knaps Dige eller Bækkemarksdiget på Gråhede, hvor traditionen hævder, at slaget mellem de to konger fandt sted, iflg. Trap, *Danmark* VII,I,1962,444.

82

a: jeg (jysk). - *it (...) itte*: ikke (jysk). - *Laust Skalle*: pseudonym for N. Andersen (1794-1852), skolelærer og kirkesanger, forfatter til *Faaklaaring aa Beskryuels øuer et faalæ villelæ Gild (...)* , Randers 1835. - *Han seier (...)*: Goldschmidt citerer lidt frit vers 21-24 af det nævnte digt, som lyder: »Han seiæ reelænok Jeg te sæ sjel, / aa Hi 'et, de ka dæ jo Ingen; / men diæ haa Taavelæhied sit Spil; / han æ faa ukynnæ aa Tingen.« Situationen er den at digtets jeg forsvarer degnen. Spørgsmålet til diskussion er om degnen er blæret. Det mener visse, for han siger »seks« i stedet for »seis«, og »Han siger rigtignok Jeg til sig selv, / og det er der ingen der synes om, / men dér er det dumhed, der er på spil: / han er for ukyndig om sagen,« dvs. det jy. sprog.

83

strunk: stolt, stædig. - *Kratspil*: skovfest. - *Restaurateur*: 1) istandsætter, 2) vært(shusholder).

84

lod: så ud til.

85

drikke Lidkjøb: bekræfte en handel ved indtagelse af en drik. - *Daler*: se n.t.s. 22. - *Licentia poetica*: digterisk frihed. - *knøv(este*): flink, god.

86

pleie van: pleje. - *Fagotbrænde*: ukløvet brænde.

87

Bilæggerovn: kakkelovn med indfyring fra et andet lokale end det, som skal opvarmes. - *Brystsyge*: lungetuberkulose.

89

Skalk(en): drillepind. - *Bødker*: håndværker der laver tønder og kar. - *David*: isr. konge, der som lille, spinkel knægt overmandede kæmpen Goliat, 1. Sam., 17. - *siger Blicher*: i novellen *Præsten i Thorning* (1824).

90

Stenrevl: aflang forhøjning i landskabet, også kaldet en ås, der består af sten. - *Skræ*: landsby NV for Torning.

91

Ahlhedens Colonier: alhedens kolonier blev grundlagt i 1759 og befolket af de såkaldte kartoffeltyskere, der skulle stå for hedens opdyrkning. - *Krammarked*: marked for varer, modsat kvægmarked. - *Klampenborg*: se n.t.s. 33. - *de elysæiske Marker i Paris*: Champs-Elysées, det mondæne pariserkvarter, var endnu op i 1800-tallet et landligt, ubeboet område, hvor man kunne tage på udflugt som til *Boulogneskoven.* - *mergle(de*): gøde med mergel, dvs. kalkholdig lerjord.

92

Kramklæde: købt stof, modsat hjemmelavet. - *Jagtjunker(en*): titel i 6. af 9 rangklasser. - *Fortrav(ene*): fortrop.

93

vanhelde(de): skæmme. - *Colonist(erne*): kartoffeltysker, se n.t.s. 90.

94

recommandere(de): anbefale. - *Kammerjunker*: titel i 4. af 9 rangklasser. 323 - *Skiftetid*: 1. maj og 1. november, de datoer, hvor tjenestefolk skiftede ansættelse.

95

Session: møde, hvor soldater udtages. - *Rdl*.: se n.t.s. 22.

96

i Abrahams Skjød: i himmelsk salighed. - *Ungnød*: ungkreatur.

97

Vaaningshuset: se n.t.s.78. - *Særk*: skjorte eller undertrøje.

99

grundskikkelig(t): helt igennem pæn.

100

skikkelig: pæn.

101

Førsteprædiken: formiddagsgudstjeneste, i et pastorat med flere kirker. - *Manglestok(ke*): rundstok til rulning af tøj efter vask.

102

Skjødskind(et): skindforklæde. - *prate(de*): snakke. - *Kritte*: kløe; sammensætningen 'død og kritte' er en mild ed, på linie med 'død og pine'.

103

knye: protestere.

104

Klubben: det hus hvor byens selskabelige foreninger samledes. - *Baldirecteur(en*): balinspektør. - *complimentere(de*): byde velkommen. - *Cotillon*: en selskabsdans med uddeling af gaver.

111

være(t) (...) god: elske.

112

være en Judas imod (...): forråde, jvf. Luk. 22,48. - *Spee*: hån.

113

Aftægtscontract(en): aftale om livsvarig kost og logi, som den, der afstår en ejendom, træffer med den ny ejer, hyppigt sin arving.

114

Herredsfogden: dommer og politimester i samme person.

115

skæmme(de) sig: miste sit sunde udseende.

116

Dunst(er): tåge. - *Fjæl(ler*): bræt. - *Tørveskrue*: stak af tørv, der er sat til tørre. - *soret*: svoret.

117

betænkte: overvejede. - *Brevtaske*: tegnebog.

118

rimeligvis: sandsynligvis. - *Prosit*: lat.: held og lykke! Velbekomme! - *Vivat*: lat.: leve! - *Tarvelighed*: nøjsomhed.

119

Prinds Wiljelm: (1787-1867), søn af arveprins Frederik, fra 1815 kommandør for 2. jyske infanteriregiment. - *Praat*: snak.

120

Tollekniv(en): dolk. - gram(mere): vred, forbitret.